Tidehverv på Roost Fogedgård 1828 – 30

Omstændighederne omkring Christian Outzen den yngres
død og Fogedgårdens salg til
Hinrich Andersen Jessen af Tønder.

Af H. P. Jensen

Den sidste af slægten Outzen, der ejede Roost Fogedgård, var Christian Outzen den yngre, der var født den 25. september 1776, søn af husfogeden Christian Outzen den ældre og hustruen Elizabeth Wilhelmine Hoffmann. Outzen slægten og særlig Christian Outzen den ældres livsløb er skildret i Sønderjyske Årbøger for 1982.

Roost Fogedgård set fra haven. Indhuset, der nu bærer eternittag, er opført omkring år 1700.

For en snes år tilbage eksisterede endnu mange mundtlige overleveringer om de to Outzener af samme navn, men som sædvanlig med megen uklarhed. Det stod dog klart, at faderen havde været den ypperste i den lange række af Outzener på Nørre Rangstrup herreds største gård. Som husfoged i Haderslev vesteramt forestod han udskiftningen og vandt megen anerkendelse.

Sønnens tid som ejer af gården var derimod kendetegnet af stadig tilbagegang. Efter hans død den 3. juni 1828 gik Roost Fogedgård på auktion for at skaffe dækning for de gældsbyrder, der hvilede på den.

I artiklen i årbogen for 1982 søgtes at finde det frem, der havde et autentisk eller dog sandsynligt præg. Faderen var, uklart af hvilken grund, blevet afskediget fra husfogedembedet i 1797. Der er nogen formodning om en baggrund i intriger, i hvert fald forbitredes hans sidste år. Han bibeholdt styret af den store ejendom, og mange overleveringer siger, at sønnen var kuert af den strenge og betydelige, gamle mand. Sønnen fik hverken uddannelse i det fremmede og ejheller den fornødne selvstændighed. Den vanskelige tid, der fulgte med statsbanke-rot, store skatter og svigtende indtægter, magtede han ikke.

Personlige forhold

Christian Outzen den yngre skal have fået den almindelige skolegang i Roost skole. Han skal også i kortere tid have været anbragt andetsteds for at lære lidt mere, som skik var, på større gårde. Der kendes imidlertid næsten intet til barndom og ungdom. Da faderen døde i 1809, var sønnen 33 år gammel. Husførelsen havde siden Elizabeth Outzens død i 1798 været varetaget af husbestyrerinder. Familielivet og hjemmets selskabelige status var en skygge af fordums herlighed.

Den 23. maj 1818 giftede Christian Outzen den yngre sig med Anna Marie Christensen, datter af afdøde Anders Christensen, gæstgiver og kniplingshandler i Roost. Anders Christensen havde ejet Roost kro, der lå nabo til Fogedgården. Det var en ældgammel gård, der nedbrændte i 1915.

Anders Christensen var flyttet til Løgumkloster på sine gamle dage, men havde stadig forbindelse til Roost. Sandsynligvis har Anna Marie tjent på Fogedgården.

Anna Marie døde samme år i juli efter at have bragt et dødfødt barn til verden. Fem år senere fortæller en dåbstilførsel i Arrild kirkebog, at Christian Outzen har fået en søn med Anne Rostgaard Evald. Sønnen

får navnet Hans Outzen. I 1825 får parret en datter, Anne Marie, der dør kort efter. Samme år er der bryllup mellem Christian Outzen og Anne Rostgaard Evald. Den unge kone lever kun en kort tid efter, den 1. januar 1827 dør hun kun 25 år gammel.

Anne Rostgaard Evald var udaf en anden gammel Roost slægt. Hun skal have været en tiltalende og dygtig pige, der gerne ville sætte skik på forholdene på gården. Det skulle ikke være, det er forståeligt, at en overlevering i Rostgaard Evald slægten beretter, at Christian Outzen derefter »nedbøjedes«.

Kun halvandet år senere, den 3. juni 1828, dør Christian Outzen. Hans økonomiske forhold kan indirekte skønnes at have været vanskelige. Hans helbred kendes der intet til, ejheller af hvad karakter hans »nedbøjelse« har været. Noget tyder på en langvarig depression, det er tænkeligt, at han har fået en ulykkelig død.

Den lille efterlevende søn, Hans, fem år gammel kommer i huset hos morbroderen Niels Rostgaard Evald i Roost, hvor der er gode forhold. Han er umyndig, den fædrene gård er helt kørt fast. Rettens maskineri begynder at male.

»Da det er bleven nødvendigt ...«

Outzen slægten efterlod sig mange gåder. En af dem, hvor Fogedgårdens store bohaver er havnet. Der kendes nogle ganske få ting: Et par store skabe og kister og et par mindre møbler, men kun småting af det, der engang har været.

En anden gåde er Outzen slægtens store arkiv, der omfattede flere århundreders embedsførelse som herreds- og ridefogeder, for ikke at tale om husfogedarkivalier for Haderslev vesteramt. Muligvis har Christian Outzen den ældre hævnnet sig for den uigennemsigtige afskedigelse ved at beholde udskiftningsarkiverne. I almindelighed har man antaget, at disse mængder papir gik til grunde ved en brand på Fogedgården i 1848, hvor de blev liggende også efter Christian Outzen den yngres død.

Fra tid til anden dukker imidlertid dokumenter op, som man skulle have troet var gået til grunde, deriblandt en del fra 16- og 1700-tallene.

Efter artiklen i årbogen 1982 fremkom endda det originale tvangsauktionsdokument fra den auktion, der fulgte efter Christian Outzen den yngres død. Det er et 43 sider stort håndskrevet dokument, der strækker sig over tiden december 1828 - juli 1830, og som indledes:

Sommerstemning ved Roost Kro omkring 1910. Haven i baggrunden er Fogedgårdens. Længen ligefor er stuehuset. I dets vestgavl var der en dobbeltdør til ligudbæring. På en loftsbjælke i skænken stod der: Gud bevare dette Hus fra Eld og Løs. Alligevel brændte kroen i 1915.

Da det er bleven nødvendigt at bringe
samtlige forhen afdøde Christian Outzen
i Roost's faste landerier til offentligt
opbud -

Dokumentet fortæller, at opbuddet er offentliggjort dels ved bekendtgørelser i de omliggende kirker, dels ved annoncering i offentlige blade.

På en berammet auktion den 2. december 1828 giver Hinrich Jessen af Tønder højeste bud med 6.300 fordums courant eller 10.080 rigsbankdaler sølvmonet. Dette bud accepteres ikke som værende for lille. Afslaggiveren er formentlig Haderslev vesteramts amtstue. Der ansættes derfor en ny auktion den 23. december 1828. Igen sker der bekendtgørelser og annoncering, og dokumentet optegner indledningsvist meget nøje tvangsauktionsobjektets omfang og enkelte dele.

Det er altid indbringende nøje at studere den gamle tids ordvalg, der i reglen skete velovervejeth. Den afdøde nævnes da en enkelt gang som salig, som ellers ville have været det gængse. Endnu i begravelsestilsførslen i Arrild kirkebog benævnes han som hr. Christian Outzen, som hans forfædre så tit var blevet, endda som Dominus, Monsieur eller fornemme mand.

Ved de fleste lejligheder omtales den afdøde dog kun som afdøde,

afledne eller afgangne. Hvad man kan lægge i disse nuanceringer kan være svært at afgøre; men den reducerede respekt har sikkert haft sin årsag.

Egetræsdragkiste fra 1700-tallet med originale messingbeslag, et af de få bevarede møbler fra Outzen-tiden på Roost Fogedgård. På kisten står en kobberkedel fra Fogedgården samt gårdens mere end tohundredårige middagsklokke, der blev ringet ind med til spisetid. Under den første verdenskrig var beslagene skruet af kisten og gravet ned for at undgå aflevering til den tyske krigsindustri.

Tvangsauktionens objekt er følgende:

1. Hovedgården i Roost med to halve gårde beregnet til 5 ottinger. Til denne hører også lejevåningen Krambod, der lå tæt ved gården og var af middelalderlig oprindelse, muligvis rester af den ældste gård. Til gården hørte også 4 lejevåninger, der var udflyttet på marken, nemlig Sandet, Staafast, Størtum og Rosendahl. Navnene røber en vis ironi.
2. Endvidere en Kirkens ager og en eng kaldet Fiskedam, der skrives at være indbefattet under Hovedgården, men som sandsynligvis er tilkøbt særeje.
3. En halv gård, der forhen har tilhørt en Peder Christensen, men som er købt eller fæstet af Christian Outzen den ældre, der havde en større sum stående ude hos Peder Christensen. Gården var uden bygninger.
4. Et toftegods i Toftlund sogn, kaldet Muusvang, og med påstående bygninger, og endelig
5. Hyrup skov i Bevtøft sogn med de deri værende træer (men ikke jorden med græsningsret).

Objektet kan godt kaldes et godskompleks. Det har omfattet omkring 700 hektar jord i nutidige mål med overordentligt store bygninger til Hovedgaarden. Muusvang var en typisk enggård med stor høavl, og eget træ til ejendommen var en stor herlighed.

Ejerforholdet angives at være fæste til Haderslevhus, samtidigt er Hovedgården frigård med fritagelse for en række offentlige byrder.

Tilstand på auktionstidspunktet

Så udførligt dokumentet kunne synes, giver det alligevel ikke nogen fuldstændig beskrivelse af de enkelte deles stand. Det fremgår af teksten, at der er antaget en midlertidig forpagter til at foretage markarbejde og lægge sæden, som er rug og havre. Der siges ikke, hvor stort det pløjede areal er; men der indrømmes forpagteren plads i ejendommens stalde til 8 heste og 6 køer.

I december 1828 er der lagt en rugsæd. Beholdningerne er følgende:

- 25 læs godt hø a 600 pund,
- 20 læs strå, dels af rug, der kan anvendes til tag,
dels af havre, a 480 pund.
- 50 travet rug tag, muligvis er det utærsket rug.

18 læs flawtørv (lyngtørv)

3 læs tørv (dyndtørv)

1 mødding, som der er brugt af før udsæden, og som ejendommens gødning skal tilføres.

Som helhed er det meget små beholdninger, der forefindes. Fogedgården havde ord for at kunne præstere 4 a 500 læs hø inclusive Muusvang. Sandsynligvis har man en årrække ernæret sig ved at sælge hø eller udleje græsjord og ikke selv haft videre besætning.

Der nævnes ingen besætning hørende til gården eller inventar. Det synes, som om forpagteren har medbragt begge dele.

Auktionens forløb

I håb om at presse prisen mest muligt op udbydes i første omgang kompleksets enkelte dele hver for sig.

På Hovedgården med Kirkens ager, Fiskedam og påstående bygninger inclusive lejevåninger byder Jacob Matzen i Løjtved, købmand Tjellef Christensen i Løgumkloster og Franz Hinrichsen i Øster Terp.

Dernæst opbydes Muusvang og sidst Hyrup Skov.

Budene for alle tre enkeltobjekter ligger på et helt lavt plan. Faktisk har de intet med realiteter at gøre, det er tydeligt, at alle afventer et samlet opbud. Thomas Hansen i Vellerup er interesseret i Muusvang. En række Hyrup bønder byder på Hyrup Skov, deriblandt Hans Jørgen Riis og Nikolaj Peter Lagoni. Budene forkastes som værende for lave, nye opbud fordres, og en række nye navne ses på papiret, deriblandt Christian Petersen, Vellerup, Morten Refslund i Branderup, Laust Gaarde i Roost, alle velkendte landmænd i datiden.

Slutteligt kapitulerer Herredsretten og opbyder hele komplekset. Først da åbenbarer de virkelige pengemænd og interessenter sig, de er:

Købmand Andreas Gydesen, Haderslev,

Brændevinsbrænder Hinrich Andersen Jessen, Tønder,

De to udkæmper en stor kamp, der tydeligt har fængslet de tilstedeværende. Hinrich Andersen Jessen ender på 6.300 fordums courant eller 10.080 rigsbankdaler sølv mønt.

Hinrich Andersen Jessen stiller straks sikkerhed med 2.000 daler slesvig-holstensk courant.

Tilslaget må imidlertid være sket med et forbehold formentligt forudsættende godkendelse af højere instans, hvilket tyder på, at de

Hinrich Andersen Jessen (1775–1842), brændevinsbrænder og branddirektør fra Tønder, der købte og tiltrådte Fogedgården i 1829 (Silhouetportræt).

væsentligste gældsposter har været skyldige skatter og afgifter samt ydelser på bankhæftelsen.

Endnu en auktion

Med hvilken begrundelse herredsretten iværksætter en ny auktion ses ikke; men da budsummen lå langt under den offentlige taksation, er det forståeligt, at amtstuen som administrator af kongeligt fæstegods har ønsket en fornyet auktion.

Denne er sandsynligvis afholdt endnu samme dag. Embedsmændene må altså have haft forseglede ordrer med i lommen i tilfælde af for lav budsum. Den nye auktion begynder med foregåendes sidste bud på 6.300 rigsdaler courant. En ny liebhaver ritmester von Simonsen fra Haderslev presser Hinrich Andersen Jessen op på 7.100 rigsdaler courant eller 11.360 rigsbankdaler sølvmonnt. Derefter er der hammerslag. En lille detaille afvikles efter hammerslaget, nemlig nogle kakkellovne på gården og i lejevåningerne. Tiltrædelse skal ske per førstkommande majdag.

Det afsluttende auktionsskøde gives så sent som den 20. juli 1830 af herredsfoged August Wardenburg og tingskriver Søren Nielsen. Hinrich Andersen Jessen tiltræder dog som aftalt ejendommen i sin helhed den 1. maj 1829. Ejendommens offentlige taksation var 21.000 rigsbankdaler. Den var nu handlet for omkring halvdelen af denne.

I de følgende år solgte Hinrich Andersen Jessen toftegodset Muusvang og trærettighederne i Hyrup skov. Det sagdes, at han ad denne vej havde hjemtaget den fulde købesum for hele den samlede ejendom.

I 1823 havde den rige tingskriver Søren Nielsen købt den store Havervadgård i Brøns sogn under lignende omstændigheder og været i stand til at betale kontant i sølv. Herredsfoged ved denne handel havde også været August Wardenburg, begge de herrer var kommet ud for stor kritik for det forløb, handelen fik. Der blev iværksat en undersøgelse, men handelen stod ved magt. Det mærkes tydeligt i Fogedgårdens auktion, at man har været yderst omhyggelig med alle detaljer. Belært af erfaringerne har Haderslev amtstue nok forlangt de gentagne fornyede auktioner.

Brændt barn skyer ilden.

Den lille Hans Outzen døde den 30. oktober 1834, 11 år gammel. Den Outzenske tragedie var fuldkommen, over de tre sidste af slægten findes intet gravmæle i Arrild kirke eller på dens kirkegård. Der har sikkert ikke været råd.

 